

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber tertius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TULLII CICERONIS

DE

FINIBVS BONORVM ET MALORVM,

AD

BRVTVM,

LIBER TERTIVS.

SYNOPSIS.

¶ *Cato in Stoicorum scēla descendit, Virtutem, summum bonum esse: Turpe, summum malum esse: & breuiter Stoicorum sententias quasdam peculiari exponit.*

VOLVPTATEM equidem, Brute, si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinacis habeat patronos, concessuram arbitror, convictam superiore libro, dignitati, etenim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si hunc hunc iucunda anteponat, aut pius esse contendat: dulcedinem corporis titillantem, ex eave natam latitiam, quam gravitatem animi, atque constantiam, quare illam quidem dimittamus, & 2. suis finibus tenere jubeamus, ne blanditiis ejus, illecebrisque impediatur disputandi severitas, quaerendum est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus, quoniam & voluptas ab eo remota est, & eadem seere contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris finem bonorum esse voluerunt. Nec verò ita ullum probetur, summum bonum, ut virtute careat: qua nihil potest esse praestantius. Itaque quamquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus: tamen haec acrior est cum Stoicis parata contentio: qua enim de voluptate dicuntur, ea nec acutissime, nec absconditè differuntur. neque enim qui defendunt eam, veluti in differendo sunt, nec qui contra dicunt, causam difficilem repellunt. Ipse etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem esse de voluptate, quod sit positum ejus iudicium in sensibus, ut commoveri nos satis sit, nihil attineat doceri, quare illa nobis simplex fuit in utraque parte disputatio, nec enim in Torquati sermone quidquam implicatum, aut tortuosum fuit: nostraque, ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quam sit subtile, vel spinosum porus differendi genus: idque cum Graecis, tum magis nobis quibus etiam verba parienda sunt, imponenda que nova novis rebus nomina, quod quidem nemo aedidociter doctus mirabitur, cogitans, IN OMNI ARTE, cujus usus vulgaris communisque non sit, multam novi-

tatem nominum esse, cum constituentur eorum rerum vocabula, quae in quaque arte versentur. Itaque & dialectici & Physici verbis utuntur iis, quae ipsi Graecis nota sunt, geometrae verò, musici, grammatici, etiam more quodam loquuntur suo. item ipsae rhetorum artes, quae sunt tora forenses, atque populares, 4. verbis tantum in docendo quasi privatis utuntur, ac suis. Atque, ut omittam has artes elegantis, & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis uterentur nobis incognitis, usitatis sibi. Quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni politioe elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notavit novis: quo magis hoc philosopho faciendum est. *ars est enim philosophia vita*: de qua differens arripere verba de foro non potest. Quamquam ex omnibus philosophis, 5. Stoici plurima nomina verunt. Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inventor fuit, quam novorum verborum. Quod si in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, concessum à Graecis est, ut doctissimi homines de rebus non pervulgatis, inusitatis verbis uterentur: 7. quanto id nobis magis est concedendum, qui eam nunc primum audeamus attingere? Etsi, quod saepe diximus & quidem cum aliqua querele non: Graecorum modò, sed etiam eorum, qui se Graecos magis, quam nostros haberi volunt, nos non modò non vinci à Graecis verborum copia, sed esse in ea etiam superiorem, elaborandum est: ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum & consequamur, quam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica, quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam usque praecipua sunt, nostra dicamus. Atque haec quidem de rerum nominibus, de ipsius rebus autem saepenumero, Brute, vereor, ne reprehendas, cum haec ad res scribam, qui cum in philosophia, tum in optimo genere philosophiae tantum processerit.

2. *Ubi dicitur corpora in illantem ex eave natam latitiam.* Sic Pall. quoniam, nisi quod immixta copula, & sic. Latent, ac primus ille, nec copulam agnoscit, nec verbum in illantem: quam scripturam habuimus pro vera.

3. *Ubi se finibus tenere jubeamus.* Lectio non est sincera, nam Pall. prim. jubeat jubeamus. Iste, sius se finibus tenere jubeamus. hoc, tert. quart. quoniam, reddere jubeamus, illud patere examinandum est pensus.

4. *Qua ipsi Graecis nota sunt.* Nolui fraudare de incops lectorem scriptura Pall. quatuor, pessime haec tenus publicati, non nota sunt, quibus tam quae utuntur Romanis vocabulis in dialectico, & physico.

5. *Ubi dicitur tantum in docendo.* Ita Pall. pr. melius longè quam in

hunc diem, & tam in docendo quam vis & Aldus nepos vulgavit docendo.

6. *Stoici plurima verba verunt.* Est à Pall. prim. & tert. & ita seise ex: verultus Lambinus, nempe notamus, colivulgo, amicus verunt.

7. *De rebus non pervulgatis.* Sic Victorius sic Pall. quinquag. edicte alim pervulgari.

8. *Quanto id nobis magis.* Valg. quanto id vel nobis, sed illud in ab: est Pall. pr. Gal. elimus conjecturae quanto id nobis.

9. *Consequamur, quam ea verba.* Publicati, quamquam sed eam lea: & onem damat Pall. pr. mox etiam repoliti praecipua sunt, loco per se: pro fide Pall. tertii.

procefferis. quod si facerem, qualite erudiens, iure reprehenderer. sed ab eo plurimum absum: neque, ut ea cognoscas, quae tibi notissima sunt, ad te mitto, sed quia facillime in nomine tuo acquiesco, & quia te habeo æquissimum eorum studiosorum, quae mihi communia tecum sunt, existimatorum, & iudicem. Attendes igitur, ut soles, diligenter, eamque controversiam diiudicabis, quae mihi fuit sum avunculo tuo, divino, ac singulari viro. Nam, in Tusculano cum essem, vellemque è bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos iple (ut solebam) inde promerem. quod cum venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumstantibus Stoicorum libris. erat enim, ut scis, in eo inexhausta aviditas legendi, nec fatiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi-inanem reformidans, in ipsa curia solebat legere saepe, dum senatus congeretur, nihil operae reip. detrahens, quo magis tum in summo otio, maximaque copia 2 quasi heluari libris, si hoc verbo in tam clara te utendum est, videbatur. Quod cum accidisset, ut alter alterum nec opinatio videremus, surrexit statim. deinde prima illa, quae in congressu solentur: Quid, tu, inquit, huc? à villa enim, credo: & si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Hæc, inquam, *ludis commissis, ex urbe profectus* 3 veni ad vesperum causa autem fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem: & quidem, Cato, totam hanc copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit. nam his LIBRIS RVM MALE, QVAM RELIQUO ORNATV VILLAE DILECTARI. est enim mihi magna cura: quamquam hoc quidem proprium tuum munus est, ut ita erudiatur, ut & patri, 4 & Capioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat. Laboro autem non sine causa, nam & vi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Capionem: qui, ut opinio mea fert, in principibus jam esset, si viveret) & Lucullus mihi versatur ante oculos, vir cum omnibus excellens, tum mecum & amicitia, & omni voluntate, sententiaque conjunctus. Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorum uterque tibi testamento liberis suos commendavit, & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuso: sed te adjungo socium. addo etiam illud, multa jam mihi dare signa puerum & pudori, & ingenio, sed atatem vides. Video equidem, inquam: sed tamen jam infici debetis artibus, quas si, dum esset tener, combiberit, ad majora veniet & paratior: sic, & quidem diligentius, scioque ista loquimur inter nos, ægremque communiter sed resideamus, inquit, si placet, itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quosdam, inquam, 7 Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni ut auferrem, quos legerem, dum essem otiosus: quod quidem nobis (ut scis) non saps contingit. Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclinavisses. erat enim, si cujus-

quam, cerè tuum, NIHIL PRÆTER VIRTVTVM IN BONIS DVCKERE. Vide, ne magis, inquam, tuum fuerit, cum te idem tibi, quod mihi videretur, non nova te rebus nomina imponere. ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minime verò, inquit ille, consentit, quidquid enim præter id, quod honestum sit, expectandum esse dixeris, in bonisque numeraveris: & honestum ipsum, quasi virtutis lumen, extinxeris, & virtutem penitus evetteris. Dicuntur ista, Cato, magnifice, inquam: sed videsne verborum gloriam tibi cum Pyrrhone, & Aristone, qui omnia exaquent, esse communem? de quibus, cupio scire, quid sentias. Ergone queris, inquit, scire, quid sentiam? quos bonos viros, fortes, iustos, moderatos aut audivimus in republica fuisse, aut ipsi vidimus; qui sine ulla doctrina naturam ipsam secuti, multa laudabilia fecerunt; eos melius à natura institutos fuisse, quam institui potuissent à philosophia, si ullam aham probavissent, præter eam, quae nihil aliud in bonis habet, nisi honestum: nihil, nisi turpe, in malis: ceteræ philosophorum disciplinae, s. omnino alia magis alia; sed tamen omnes, quae rem ullam virtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modo nihil adjuvare arbitror, & neque affirmare, quo meliores sumus, sed ipsam depravare naturam, 10 nam si hoc non obtineatur, id solum bonum esse, quod honestum sit: nullo modo probari possit, beatam vitam virtutis esse: quod si ita sit; 11 cur opera philosophia sit danda, nescio. si enim sapiens aliquis miser esse possit, nec ego itam gloriosam, memorabilemque virtutem non magno aestimandum putem. Qua adhuc, Cato, à te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si lequerere Pyrrhonem, aut Aristonem, nec enim ignoras, his istud honestum, non summum modo, sed etiam (ut tu vis) solum bonum videri, quod si ita est, sequitur id ipsum, quod te velle video, omnis semper beato esse sapientis. hosne igitur laudas, & hanc eorum sententiam sequi nos censeres oportere? Minime verò istorum quidem, inquit; cum enim virtutis hoc proprium sit, eorum rerum, quae secundum naturam sint, habere delictum: qui omnia sic exequaverunt, ut in utramque partem ita paria redderent, uti nulla selectione uterentur ejus virtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem, inquam, optime dicis: sed quæro, 12 nonne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, honestumque sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: sed relinquo. Quoniam modo, inquam, si una virtus, unum istud, quod honestum appellas, relictum, laudabile, decorum (erit enim notius quale sit, pluribus notatum vocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, si solum est bonum, quid habebis præterea, quod legemur? aut, si nihil malum, nisi quod turpe, indecorum, pravum, flagitiosum, sordidum, ut hoc quoque pluribus nominibus inligne faciamus: quid præterea dices esse fugiendum? Z.z.z 3 dum

1. *Ut scilicet in de promerem.* Pal. pr. solummodo, ut scilicet de promerem. Idem statim non habet vocem *inexhausta*.
2. *Quæp hinc hinc.* Cur non revocarem inventum omnibus litteris in m. veteri à Josepho Scal. ego collato, item in Palatino primo, nisi quod adspiratio ibi ita esta effect ut videri possit: unde etiam factum, ut in Cajetano & Pal. quarto ad oram legeretur *delictum*. haec enim exceptum *delictum* in nullo existat Pal. habent enim omnes, *delictum*.
3. *Ueni ad vesperum causa autem.* Nec hinc volui excludere quod erat in Pal. pr. quod & quintus & sext. parte sua juvant. cui; *desperem* *invenitum*.
4. *Et Capioni nostro.* Hoc quoque debetum Pal. primo. quemadmodum dudum coniecit P. Manutius, sed non etiam stabiliter. librorum fides ibi quibus vulgari *scip. eius* & hinc infra.
5. *Sed infirmitas tamen jam dicitur.* Scal. per nos her. ad ser. p. ut legere se sed sufficit. Sic Cicero Hortensio: *Viri qui combibit purpuram vellet sufficit* *peru* *latam* *medicamentum* *quibusdam*.
6. *Pariter: sic & quidem diligenter.* &c. Emendav. locum è Pal. pr. in quo tamen pariter si. & quidem: *Loco* *nostra*, sententia ma-

is quadrat, quam Lambinianum mis licenter in vestum.
7. *Aristoteles.* Ita Pal. pr. quomodo & in suis reperit Lambini. idem passio post ignorabat voculam *et*, deinde præpositionem *in*, ideoque utramque exponit; motus præterea à Lambino abuisse, item à suis.
8. *Omnino alia magis alia; sed tamen.* Palatinus pr. scripsit hinc Cicerois solum, auferendo illud minus, quod in omnibus erat editio. itaque facillime deinde tot motus motus Lambini.
9. *Neque affirmare.* Ab exilio revocavi hanc scripturam, quod & Aldus & Victorius eam exhibuissent, hæretique in Pall. sex. recentiores admittant *affere*.
10. *Non si hoc non videretur, id solum.* Primus Pal. nam nisi hoc videretur, quod miror cor viderit mutatum librorum.
11. *Cur opera Philosophia.* Sic quidem Pal. tert. & sext. sed tamen pr. loc. quart. non admittunt illud *cur*, quintus verò ejus loco habet *an*; quomodo & ed. Victorius: adeo ut v. deatur expungendum.
12. *Nonne tibi faciendum, &c.* Sic præcipui & Palatinus. alii consentiant cum vulg. *nam*.

dum? Non ignorant, inquit, tibi, quid sim dicturus, sed aliquid, ut ego suspicor, ex mea brevi responsione arripere cupienti, non respondebo ad singula: explicabo potius, quoniam otiosi sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumque sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multumque ad ea, quae quaerimus, explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit, uti habet haec Stoicorum ratio difficultius quiddam & obscurius. nam cum in Graeco sermone haec ipsa quondam rerum nomina novarum nova videbantur, quae nunc consuetudo diuturna trivis: quid censetis in Latina fore? Facillimum id quidem est, inquam, si enim Zenoni licuit; cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi verbum è verbo necesse erit, ut interpreti indifferenti solent, cum sit verbum, 2 quod idem declaret, magis usitatum. equidem soleo etiam quod uno Graeci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere: & tamen puto concedi nobis oportere, ut Graeco verbo utamur, si quando minus occurrit Latini, ne hoc epiphysu, & anastrophe, potius, quam progymna, & apogymna, concedatur, quamquam haec quidem 3, proposita rectè, & rejecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adjuvas: & istis quidem, quae modo dixisti, utar potius Latinis. in ceteris subvenies, si me haerentem videbis. Sedulo, inquam, faciam. SED FORTUNA FORTVIS, quare conare, quae so, quid enim hoc possumus agere divinius? Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, singularque naturam suam animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari ad se conservandum, & ad suum statum, 4 & ad ea, quae conservantia sunt ejus status, diligenda: alienari autem ab interitu, iisque rebus, quae interitum videantur afferre, id ita esse sic probant, quod ante quam voluptas, aut dolor, aut rigor, solutaria appetant parvi, aspernenturque; contraria quod non fieret, nisi statum suum diligenter, interitum timerent, fieri autem non posset, ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, 5 eoque se, & sua diligenter, ex quo intelligi debet, principium ductum esse & a se diligendi. In principis autem naturalibus diligendi sui plerique Stoici non putant voluptatem esse commendandam, quibus ego vehementer assentior: ne, si voluptatem naturam posuisset in iis rebus videatur, quae prima appetuntur, multa turpia sequantur. satis esse autem argumenti videtur, quam obrem illa, quae natura prima sunt ascita, natura diligimus; quod est nemo, quin, cum utrumvis liceat, ARTAS MALITI, & integras omnemque partem corporis, quam eodem usu imminutas, aut detortas habere. 7 rerum autem cognitiones; vel, si haec verba aut minus placeant, aut minus intelligantur, 8 appellamus licet: eas igitur ipsas propter se assequendas arbitramur, quod habeant quiddam in se quasi complexum, & continentem veritatem: id autem in parvis intelligi potest: quos delectari videamus, etiam si eorum nihil intersit, si quid ratione per se ipsi invenerunt: arteis etiam ipsas propter se assuendas

putamus; cum quia sit in his aliquid dignum assumptione, tum quod constent ex cognitionibus, & contineant quiddam in se ratione confuturum, & via: à falsis autem assensione magis nos alienatos esse, quam à ceteris rebus, quae sunt contra naturam, arbitrantur. Jam membrorum, id est, partium corporis alia videntur propter eorum usum à natura esse donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quae sunt intus in corpore, quorum utilitas quanta sit, à medicis etiam disputatur: & alia autem nullam ob utilitatem, quasi ad quendam ornatum, ut cauda pavoni, plumae verticilliores columbis, viris mammae, atque barba. Haec dicuntur fortasse jejuniis: sunt enim quasi prima elementa naturae; quibus ubertas orationis adhiberi vix potest, nec equidem eam cogito consecrari: verum tamen cum de rebus grandioribus dicas, ipsas res verba rapimus. ita sit cum gravior, tum etiam splendidior oratio. Est ut dicis, inquam, sed tamen o m n e, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici videtur. istiusmodi autem res dicere ornate velle, puerile est: planè autem, & perspicue expedire posse, docti, & intelligentis viri. Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab his principis naturae discessimus: quibus congruere debent, quae sequuntur: sequitur autem prima divisio haec. Assumabilis esse dicitur: sic enim, ut opinor, appellamus id, quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale quid efficiat, ut selectione dignum propterea sit, quod aliquod pondus habeat dignum assumptione: quam ille deus vocat: contraque inassumabilis, quod sit superiorum contrarium: intus igitur ita constitutus, ut ea, quae secundum naturam sunt, ipsa propter se laudanda sint, contrariaque item rejicienda; primum est officium (id enim appello κερήνιον) ut se conservet in natura statu: deinceps ut ea teneat, quae secundum naturam sunt, pellatque contrarias: 9 quae, inventa selectione, & item rejectione, sequuntur: deinceps cum officio selectio; deinde ea perpetua, tum ad extremum constans, consentaneaque naturae: in qua primum inesse incipit, 10 & intelligi, quid sit, quod verè bonum possit dici. prima est enim conciliatio homini ad ea, quae sunt secundum naturam, simul autem cepit intelligentiam, vel notionem potius, quam appellant εὐνοίαν illi, vidique rerum agendarum ordinem, & ut dicam, concordiam: multo enim plus aestimavit, quam omnia illa, quae primum dilexerat: 11 atque ita cognitione & ratione collegit, ut statueret, in eo collocatum s v m v m illud hominis per se laudandum, & expetendum bonum, quod cum positum sit in eo, quod ομολογίαν Stoici, nos appellemus: convenientiam, si placet: cum igitur in eo sit id bonum, quod referenda sunt omnia honeste facta, ipsumque honestum, quod in bonis ducitur, quamquam post oritur, tamen id solum, vi sua & dignitate expetendum est: eorum autem, quae sunt prima naturae, propter se nihil expetendum. Cum verò illa, quae officia esse dixi, proficiantur ab intus naturae; ea ad haec referri necesse est: ut rectè dici possit, omnia officia eo referri, ut ad ipsam principia naturae: nec tamen ut hoc sit, bonorum ultimum, propterea quod non

1. Verum uti na naturam nova videbantur.] Conjecturam hanc Paulus Manudis, scriptis suis adjuvari prodicit Lambinus, fieri potest; sed Palatini non accedunt; in quibus naturam non videbantur, aut naturam non videbantur, in sexto vox naturam cora evanuit. Victorius edidit, uti uti naturam. Scaligero placebat, uti uti naturam, rectis ceteris.
 2. Quod idem declarat magis usitatum.] Expuncti vocem minusque, sed apud eandem auctoritate Pal. pr. ut & ipsius sententia venustate restat tamen in Pall. ceteris omnibus: adeo, & haec verum est, non gratissimum esse testimonium multitudine.
 3. Proposita.] Sic tres Pall. meliores, non proposita, ut quondam cussio.
 4. Et ad ea quae conservantia.] Pall. ille pr. aquae quae conservantia nihil detinet, si non melius.
 5. Reque se et sua diligenter.] Illud et sua, non extat in Pal. pr. & est scriptum aditum alicujus librarii.
 6. A se diligendi.] Pall. quinquis sed habet, ut pr. diligendi: ut &

Verum item Scaligeri codex, exomine otiosior.
 7. Verum autem sequantur.] Sic aliquot Palatini; & verò cura sequatur, si haec verba aut minus placeant, sunt certe plus uno verbo, itaque ommissum merito revocavi, quoniam eodem modo etiam si repulsi voculam aut, sensu eorundem membrarum; cum semel tantum repraesentassent eadè vulgata.
 8. Alia autem naturam ibi nihil est.] Lectionem minus veram, arguit Pall. pr. in quo alia naturam nullam, &c. q. o. quid voluerit indicare librarius, nescio.
 9. Quae inveniuntur selectione.] Obscura ista sunt, ideoque nihil temerè audeo verior tamen videtur scriptura Pal. primi & tertii: Quae inveniuntur selectione, & item rejectione sequitur deinceps cum officio selectio.
 10. Et intelligi quid sit.] Victorius editio, omnesque Pall. intelligit.
 11. Atque ita cognitione & ratione.] Sic Victorius & Pall. pr. ac tere, non ut accipiat Lambinus rejectionem, quod tamen in Pall. ceteris.
 1. N.

non inest in primis naturæ conciliationibus honesta actio, consequens enim est, & post oritur, ut dixi, est tamen ea secundum naturam, multoque nos ad se expetendam magis hortatur, quam superiora omnia. sed ex hoc primum error tollendus est, ne quis sequi existimet, ut duo sint initia bonorum. Ut enim, sicut sit propositum, a collinere hastam aliquo, aut sagittam, sicut nos a ultimum in bonis diximus: sic illi facere omnia, quæ possit, ut collinere; & tamen ut omnia faciat, quo propositum asequatur: sed hoc, quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quasi seligendum, non expetendum. Cum autem omnia officia à principis naturæ proficiantur, ab hisdem necesse est proficiat ipsam sapientiam. Sed quemadmodum a se ferat, ut is, qui commendatus sit, quam illam, & a quo; sic minime tantum est, primo nos sapientiam commendari ab initiis naturæ, post autem ipsam sapientiam nobis ceteriorum fieri, quam illa sint, à quibus ad hanc venerimus. atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem vivendi data esse appareant: sic appetitio animi, quæ ægredi Græcè vocatur, non ad quodvis genus vitæ, sed ad quandam formam vivendi videtur data: itemque & ratio, & perfecta ratio, & ut enim histroni actio, saltatoris motus, non quivis, sed certis quidam est datus: sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet: quod genus conveniens consentaneumque dicimus. nec enim gubernationis, aut medicinæ similes sapientiam esse arbitramur, sed a rationi illi potius, quam modo dixi, & saltationi, ut in ipsa arte insit, non foris petatur extremum, id est, artis effectio. & tamen est etiam alia, cum his ipsi artibus sapientie dissimilitudo; propterea quod in illis, quæ recte facta sunt, non continentur tamen omnes partes, & quibus constant, quæ autem nos aut recta, aut recte facta dicimus, si placeat, illi autem appellantur *ægredi* *ægredi* *ægredi*, omneis numeros virtutis continent. sola enim sapientia in se tota contenta est: quod idem in ceteris artibus non fit. In ceteris autem medicinæ, & gubernationis ultimum cum ultimo sapientie comparatur. sapientia enim & animi magnitudinem completur, & iustitiam, & ut omnia, quæ hominibus accidant, infra se esse iudicat: quod idem in ceteris artibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit, nisi staverit, nihil esse, quod interfit, aut differat aliud ab alio, præter honesta, & iustitia. Videamus nunc, quam sint præclarè illa iis, quæ iam posui, consequentia, cum enim hoc sit extremum (scilicet enim, credo, me jam diu, quod *ægredi* Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum summum: licet etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo hoc sit extremum, congruenter naturæ, convenienterque vivere, necessario sequitur, omneis sapientis semper feliciter, absolute, fortunatè vivere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam disciplinam,

de qua loquor, quam vitam, fortunasque nostras; id est, ut, quod honestum sit, id bonum solum iudicemus. Potest id quidem fuisse, & copiosè, & omnibus electissimis verbis, gravissimisque sententiis rhetoricè & augeri, & ornari; sed confectaria me Stoicorum, brevia, & acuta delectant. Concluduntur igitur eorum argumenta sic: Quod est bonum, omne laudabile est. quod autem laudabile est, omne honestum est. bonum igitur quod est, honestum est. Satisne hoc conclusum videtur? Certè, quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant summa, in eo vides esse conclusum, duorum autem, è quibus effecta conclusio est, contra superius dici solet, Non omne bonum esse laudabile. 6 nam quod laudabile sit, honestum esse conceditur. Illud autem perabsurdum, Bonum esse aliquid, quod non expetendum sit aut expetendum, quod non placens: aut, si id, non etiam diligendum, ergo & probandum, ita etiam laudabile, sed autem honestum, ita fit, ut, quod bonum sit, id etiam honestum sit. Deinde quaero, quis avr de misera vita possit gloriari, aut non de beata? de sola igitur beata, ex quo efficitur, gloriatio, ut ita dicam, dignam esse beatam vitam: 7 quod non possit quidem nisi honestæ vitæ iure contingere. ita fit, ut honesta vita, beata vita sit. & quoniam is, cui contingit, ut iure laudetur, habet insignem quiddam ad decus, & ad gloriam, ut ob ea, quæ tanta sunt, beatus dici iure possit: idem de vita talis viri rectissime dicitur, ita, si beata vita honesta ornatur: quod honestum est, id bonum solum habendum est. Quod verò negari nullo modo possit, quem unquam stabili, & firmo, & magno animo, quem fortem viram dicimus effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem? Ut enim qui moriem in malis ponit, non potest eam non vitare: sic nemo ulla in re potest id, & quod malum esse decernit, non curare, idque contemnere: quo posito, & omnium assensu approbato, illud effugitur, cum, qui magno sit animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominibus possint, despiciere, & pro nihilo putare, quæ cum ita sint, effectum est, nihil esse malum, quod turpe non sit. Atque iste vir altus, & excellens, magno animo, verè fortis, infra se omnia humana ducens, is, inquam, quem efficere volumus, quem quærimus certe, & considerare sibi debet, & suæ vitæ & actus, & consequenti: & bene de se iudicare, staturus, nihil mali posse incidere sapienti. ex quo intelligitur idem illud, solum bonum esse, quod honestum sit; idque esse beatè vivere, honestè, id est, cum virtute vivere. Nec verò ignoro varias philosophorum fuisse sententias, eorum dico, qui summum bonum, quod ultimum appello, in animo ponent, quas quamquam vitiosè quidam secuti sunt, tamen non modò his tribus, qui virtutem à summo bono segregaverunt, cum aut voluptatem, aut vacuitatem doloris, aut prima naturæ in summis bonis ponent, sed etiam alteris tribus, qui maneam fore putaverunt, sine aliqua accessione, virtutem, ob eamque rem trium eorum rerum, quas supra dixi, singulis

ZZZ 4.

singulas

1. Ne quis sequi existimet. Ita Lambini membranz, ita Palatini Princtipi numero quatuor: Ratione tantum duo ab illo vulgato ne quis sequi existimet.

2. Voluntate habent aliquos, &c. Noli discedere ab editione Victorii, alia enim estimare; quomodo ferè Pall. nostri, nisi quod text. estimare, quart. estimare. ac primus ille differre habet estimare; quod tamen magis comparere in sequenti. estimare, quam probare debeam lectionem, nescio, sed scire non est omnia; præsertim in jam seni; nam iustitiam sane aliquid ignorare corruptissimum, itaque ipsa dicitur.

3. Utinam in bonis diximus. Nihil reperio auxilium in Pal. pr. respondere ferè vulgatis: solummodo habes hanc dicimus, & Ratim; nemini, pro publico iure, denique non agnoscat illud ut ante continetur secundo positum loco. Scilicet per adferre ph. hinc in iure, cum vocibus loquoribus septem; non comparere in Pal. suo, & Ratim loco iure, adnotavit, tem. denique ex eod. veteri restituit, ut summum de quo in vita

bonum: illud sine d. Stone dicimus.

4. A quo; sic minime, &c. Sic Lambinus ferè, hoc est, retentio ferè quod & in Pal. text. sed prima Pal. proflus abest; neque ullo modo requiritur.

5. Ut enim histroni alii saltatori misere. Quidam volunt, alios saltatorum misere; sed non habent faventes membranas.

6. Nam quod laudabile sit, honestum esse conceditur. Ediderat hoc modo quidem Lamb. nos, sed ead. em c. conjecturane aut membranas, at nunc ita quoque legi in Pal. pr. textor.

7. Quod non possit quidem nisi, &c. Vox quidem non videtur in Pal. pr. at restat ea in Pal. ceteris; è quibus habet sec. quidem in honesta vita iure contingit quod & restat in quart. quinto, sexto. habetque suam hanc quoque sententiam minime absurdam pe-pendant accuratiores.

8. Quod malum esse decernit. Pal. pr. decernit melius.

singulas addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, & eujusmodi sunt, qui summum bonum in animo, atque in virtute posuerunt. Sed sunt tamen perabsurdi & ii, qui, cum scientia vivere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam esse dixerunt, atque ita sapientem beatum fore, nihil aliud alii momento ullo anteponentem: ut quidam Academici constituisse dicuntur, extremum bonorum, & summum munus esse sapientis, obfistere visis, assensusque suos firmè sustinere. His iungulis copiosè responderi solet sed quæ per se ipsa sunt longa esse non debent. Quid autem aperitius, quam, si selectio nulla sit ab iis rebus, quæ contra naturam sunt, earum rerum quæ sunt secundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quaratur, laudeturque prudentia? Circumscriptis igitur iis sententiis, quas posui, & iis, quæ similes earum sunt, relinquatur, ut summum bonum sit, vivere, scientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eveniunt, feligentem, quæ secundum naturam, & si quæ etiam contra naturam sunt, rejicientem. id est convenienter, congruenterque naturæ vivere. Sed in ceteris artibus cum dicitur artificiose, postquam quodammodo, & consequens putandum est: quod illi ἐπιτηδεύοντες appellant. quod autem in quo sapienter dicimus, id ad primum rectissime dicitur quidquid enim à sapiente proficiscitur, ad continuum debet expletum esse omnibus suis partibus in eo enim positum est id, quod dicimus esse expetendum. nam ut PECCATUM EST, patriam prodere, parentis violare, a depeculari, quæ sunt in effectu: sic timere, sic morere, sic in libidine esse, peccatum est, etiam sine effectu. verum in hæc non in posteris, & in consequentibus, sed in primis continuo peccata sunt: sic ea, quæ proficiscuntur a virtute, iustitiam prima, non perfectione, recta sunt iudicanda. Bonum autem, quod in hoc sermone toties usurpatum est, id etiam definitione explicetur. sed eorum definitiones paululum oppido inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui bonum definiat id, quod esset natura absolutum. id autem sequens, illud etiam quod prodesset (διεφέλιμα enim sic appellemus) motum, aut ita ut esse dicitur, natura absoluta. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut ulu aliquid cognitum sit, aut conjunctione, aut similitudine, aut collatione rationis; hoc quatio, quod extremum posui, & bonum, notitia facta est. cum enim ab iis rebus, quæ sunt secundam naturam, ascendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni pervenit. Hoc autem ipsum bonum, non accessione, neque crescendo, aut cum ceteris comparando, sed propria vi sua & sentimus, & appellamus bonum. Ut enim mel, est dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur: sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi estimandum, sed ea ratione in genere valet, non magnitudine, nam cum estimatio, quæ ἀξιολογία dicitur, neque in bonis numerata sit, neque iustus in malis: quantum cumque eo addideris, in suo genere manebit. alia est igitur propria estimatio virtutis; quæ genere, non crescendo, valet. Nec verò perturbatio nes aut morum, quæ vitam insipientium miseram, acer-

bamque reddunt: quas Græci πῦσι, appellant (poteram ego verbum ipsum interpretans, morbos appellare: sed non conveniret ad omnia: quis enim misericordiam, aut ipsam iracundiam, morbum solet dicere? at illi dicunt πῦσι, sit igitur perturbatio, quæ nomine ipso vitiosa declarari videtur: nec hæc perturbatio vi aliqua naturali movetur: & omnesque hæc sunt genere quatuor, partibus plures, agritudo, formido, libido, quamque Stoici communi nomine corporis, & animi, ἁδονίς appellant, ego malo insipientiam appellare, quasi gesticentis animi elationem voluptariam. perturbatio autem nulla natura vi commovetur: omniaque ea sunt opinioniones ac iudicia aletata, itaque his sapiens temper vacabit. Omne autem, quod honestum sit, id esse propter se expetendum commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententiis. præter enim tres disciplinas, quæ virtutem à summo bono excludunt, ceteris omnibus philosophis hæc est tenenda sententia maxime tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bono unum numero, nisi honestum, esse voluerunt. Sed hæc quidem est periculis & perexpedita detentio. QVIS EST ENIM, AVI QVIS VMQVAM EVIT aut avaritia tam ardentis, aut tam infrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, 7 quam adipisci sceleris quovis velit, non multis partibus malit ad se, etiam omni impunitate proposita, sine facinore, quam illo modo pervenire? QVAM VERO utilitatem, aut quem finem petentes, scire cupimus, illa, quæ occulta nobis sunt, & quæ moveantur, quibusque de causis ea versentur in cælo? quis autem tam agrestibus institutis vivit, aut quis contra studia naturæ tam vehementer obduravit, ut a rebus cognitu dignis abhorreat, easque sine voluptate, aut utilitate aliqua non requirit, & pro nihilo putet? aut quis est, qui majorum, aut Africanorum, aut ejus, 9 quem tu in ore semper habes, pro vi mei, ceterorumque virorum fortium, atque omni virtute præstantium, facta, dicta, consilia cognoscens, nulla animo afficiatur voluptate? quis autem honesta in familia institutus, & educatus ingenuè, non ipsa turpitudine, etiam si auro laesura non sit, offenditur? quis animo æquo videt eum, quem impure, ac flagitiosè putet vivere? quis non odit sordidos, vana, levis, fustiles? Quid autem dici te poterit, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus, quo minus homines tenebras, & solitudinem noctis, nullo decore se abstineant, nisi eos per se fœditate sua turpitudine ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam: sed non necesse est nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quàm & honesta, expetenda per se, & eodem modo turpia, per se esse fugienda. Constituto autem illo, de quo ante id diximus, quod honestum sit, id esse solum bonum: intelligi necesse est, pluris id, quod honestum sit, estimandum esse, quàm illa mediâ, quæ ex eo comparentur. SYLTIAM autem, & temeritatem, & injustitiam, & imperantiam cum dicimus esse fugienda propter eas res, quæ ex ipsis eveniant, non ita dicimus, ut cum illo, quod positum est, solum id esse malum, quod turpe sit, hæc pugnare videatur oratio: propterea quod

7. *Copiosè dicitur: sunt.* ER à Lambino. communis in lectio, *copiosè dicitur sunt*, quomodo & Pall. quinque nam primus nosser hoc communis est: habetque tantum; *est aut potius mod. sunt.*
 8. *Et hinc quæ sunt.* Pal. pr. & Scalig. *Et hinc quæ sunt.* mox verò audient vocales. non agro cont. ubi vulgo est; *Et hinc quæ sunt contra naturam.* Et quam & abiecit Lamb. nus.
 9. *Id ad primum rectè hinc dicitur.* Est à Pal. pr. à quo non recedunt alii, quæ quod appropinquo; quomodo & Vict. ed. nam Lamb. niana, appropinquo dicitur.
 10. *Et definitione explicetur.* Non admodum displicet scriptura Palatinæ pr. expl. ca.
 11. *Et nota dicitur fissa est.* Recensius cois; *bonorum*; sed alterum est in Victoriana, habetque Palatinæ. note sol. c. onis. at Scaliger in cetero libro p. hinc dicitur ten. nescit scilicet est.
 12. *Omnesque hinc sunt generatæ.* Pal. pr. non habet illud hinc, pe-

nites enim erasum est à manu emendatrice.

7. *Quam ad ipsi sceleris quovis velit.* Satisfacit iudicio meo magis quod est in Pal. pr. sed quare quomodo adipsi.

8. *Qui morantur.* à Lambino; *qui morantur.* sed melior Pall. quomodo morantur; nisi maius cum eod. de Scaligerano, quomodo abhorret; quod veritas videtur; utique cum mox præferant Pall. omnes versantur; non versantur.

9. *Quam in sermo in ore habet.* Si fides Palatino primo, vox habet sporica est, adjecta à sciolo, supplendæ sententiæ.

10. *Præter hinc turp. non ipsam per se fug. statuerimus.* Ita aliquot Pall. neque longe alter quidam, quos consuluit Lambinus. vulgatis præterat; *Et statuerimus.*

11. *Diximus quæ hinc sunt.* Non minus rectè Palatinus pr. hinc sunt est.

quod ea non ad corporis incommodum referuntur sed ad
corporeis actiones, quae oriuntur, è vitiis, quas enim Graeci
αρετας appellant, *vita malo*, quam *malitia* nominare
1. Ne tu, inquam, Cato, verbis illustribus, & id, quod
vis, declarantibus. Itaque mihi videris Latine docere
philosophiam, & ei quasi civitatem dare, quae quidem ad-
huc peregrinari Romae videbatur, nec offerre sese nostris
& sermonibus: & ista maxime propter limatam quandam
& rerum, & verborum tenuitatem. scio enim esse quos-
dam, qui quavis lingua philosophari possint, nullis ta-
men partitionibus, nullis definitionibus. 4. utantur, ipse
que dicunt, ea se modo probare, quibus natura tacita as-
sentiat. Itaque in rebus minime obscuris non multus
est apud eos discendi labor. Quare attendo te studiosae,
& quaecumque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina
imponis, memoriae mando mihi enim erit isdem istis
fortasse iam utendum. Virtutibus igitur rectissime mihi
videris, & ad consuetudinem nostrae orationis, vitia po-
suisse contraria, quod enim vituperabile est per te ipsum,
id eo ipso vitium nominatum puto, vel etiam a vitio di-
ctum vituperari. Sin *αρετας*, *malitiam* dixisses, ad aliud
nos unum certum vitium conuertendo Latina traderet.
3. nunc omni virtuti vitium contrarium nomine opponitur.
Tum ille: His igitur ita positus, inquit, sequitur magna
contentio: 6. quam tractatam a Peripateticis mollius (est
enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta, propter
ignorantiam Diot. Sicae) Carneades tuus egregia quadam ex-
ercitatione in dialecticis, summaque eloquentia, rem in
summum discrimen adduxit: propterea quod pugnare
non desinit, in omni hac quaestione, quae de bonis, & ma-
lis appellatur, non esse rerum Stoicis eum Peripateticis con-
troversiam, sed nominum. mihi autem nihil tam perspicuum
videtur, quam has sententias eorum philosophorum re in-
ter se magis, quam verbis diffidere: 7. majorem multo in-
ter Stoicos, & Peripateticos rerum esse ajo discrepantiam,
quam verborum. quippe cum Peripatetici omnia, quae
ipsi bona appellant, pertinere dicant ad beatè vivendum:
8. nostri vero, quod affirmatione omnino aliud dignum sit,
complecti beatam vitam putent. An vero certius quid-
quam potest esse, 9. quam illorum ratione, qui dolorem
in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse, cum eucleo
torquetur eorum autem, qui dolorem in malis non ha-
bent, 10. ratio certe cogit, ut in omnibus tormentis conser-
vetur beata vita sapientis. Etenim si dolor et es eodem to-
lerabilibus patiantur, qui excipiunt eos pro patri, quam
quileviore de causa: opinio facit, non natura, vim doloris
aut majorem, aut minorem. Ne illud quidem est con-
sentaneum, ut, si, cum tria genera bonorum sint, quae sen-
tentia est Peripateticorum, eo beator quisque sit, quo sit

corpore, aut externis bonis plenior, ut hoc idem appro-
bandum sit nobis, ut qui plura habeat, quae in corpore ma-
gno continentur, sit beator. illi enim corporis commodis con-
pleri vitam beatam putant: nostri nihil minus, nam cum i-
ta placeat, ne eorum quidem bonorum, quae nos 11. bona
naturae appellemus, frequentia beatiorera vitam fieri, aut
magis experendam, aut pluris estimandam: certe minus
ad beatam vitam pertinet multitudo corporis comodo-
rum, etenim si & *SAPERE*, expetendum sit, & *VALERE*:
conjunctionem utrumque magis expetendum sit estimatio-
ne dignum, pluris sit conjunctionem, quam si pere ipsum se-
paratum. nam qui validitatem 12. estimatione aliqua di-
gnam iudicamus, neque tamen eam in bonis ponimus, i-
dem censemus, *NULLAM ESSE* tantam estimationem, ut
ea virtuti anteponatur, quod idem Peripatetici non te-
nent: quibus dicendum est, quae & honesta actio sit, & si-
ne dolore, eam magis esse experendam, quam si esset eadem
actio cum dolore. nobis aliter videtur, recte, secusne,
postea, sed potestne rerum major esse dissensio? Ut e-
nim obscuratur, & offunditur luce sololumen lucerne: & ut in-
terit magnitudine maris Aegi, stilla maris; & ut in divi-
tis Creta, terentii accessio; & gradus unus in ea via, quae
est hinc in Indiam: sic, cum sit is bonorum finis, quem
Stoici dicunt, omnis ista 13. rerum in corpore litarum esti-
matio splendore virtutum, & magnitudine obducitur, &
obruatur, atque intereat necesse est. Et quemadmodum
opportunitas (sic enim appellemus *επιχειρησις*) non sit major
productione temporis (habent enim suum modum quaecumque
opportuna dicuntur) sic recta effectio: *κατὰ φύσιν* enim ita ap-
pelo, quoniam rectum factum (*κατὰ φύσιν*) recta igitur
effectio, item convenientia, denique ipsum bonum,
quod in eo positum est, ut naturae consentiat, crescendi
accessionem nullam habet. ut enim oportunitas illa, sic
hac, de quibus dixi, non sunt temporis productione ma-
jora, ob eamque causam Stoicis non videtur *optabilior*, nec
magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis: utun-
turque simili: ut si coruhni laus illa esset, ad pedem aptè
convenire, neque multi coruhni pascis anteponerentur,
nec majores minoribus: sic quorum omne bonum con-
venientia, atque opportunitate finitur, nec plura paucio-
ribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur, nec
verò satis acurè dicunt: Si bona validitudo pluris estimanda
sit longa, quam brevis, sapientiae quoque usus longissimus
quisque sit plurimi, non intelligunt, validitudo esti-
mationem spatio iudicari: virtutis opportunitate: ut vi-
deantur 14. qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi,
bonum mortem, & bonum partum, meliorem lon-
gum esse, quam brevem, non vident, alia brevitate

Zzz 3

pluris

1. Ne tu, inquam, Cato. Sic cum aliorum mss. Pal. pr. nam edici inven-
ti. Hic. C.
2. Sermonibus: ista maxime. Non recedit ab hac scriptura Pal. pr. at
etiam omnes accedunt Lamb. habentque: & istam. Scal. indicat se fo-
tantum in m. suos scripturam hanc esse propriam. unde in gebat, sermonibus est
ista proprius.
3. Quae quavis lingua. Videt. editio, aliorumque quibus sed prior ex-
tat in Aldina veteri, nec necque Pal. pr.
4. Utinam: ista quae dicitur ea se modo. Redintegritate hunc
controveriam Pal. pr. antea legebat, nunciatque ista quae dicitur plurimumque
facessit negotii Paul. Man.
5. Non omni virtuti vitium. Longè planius ita Pal. pr. quod vul-
gari. ha. editio. & vero sic etiam meravis Ald. Nepon. quod pa. et quo-
que reperisset nostrum sane in l. bro veteri. Scal. g. videtur reperisse si
veteri. hoc enim virtuti con. ratio nomine opponit.
6. Quae tractatam a Peripateticis mollius. Ita scrip-
sit. ad. dist. x. mus. mo. a. Cloritate Paul. pr. quart. quant. sine omni
gratia prius publicata: qua pertrahata est a Peripateticis mollior. est enim,
C.
7. Major in multis inter Stoicos & Peripateticos rerum esse ajo discrepantiam.
Nara haec pulchra lectio a Pal. pr. la. poidè admodum certo vo-
gationem multo habere se & Perip. rerum omnino discrepantiam. nostram
quoque firmat Scal. libor. si quod is. xiiii.
8. Nostri vero, quod estimatione omnino aliqua dignum sit complecti. C.
lectio non bona. nam primò pall. omnes rectè habent, implet; quod

& in Ald. veteri praeterea pal. pr. ponit: nostri non quod est omni estimatio-
tine aliqua, sed omni neque aliter pal. quart. nisi quod is non ag-
noicat. ex omni. ac retinent omnino consuetudine istae cui otium est: ego
nimis stultus.
9. Quam validitudo pluris estimanda sit longa, quam brevis, qui. Lamb. est, sed è l.bris ut ait proximeque
eis accedie pal. pr. in quoquam illi rariis qui. cert. ac quart. habent, quam
illa ratio est quae. & quae. & quam illa ratio est. Scal. vetus habebat
quam rationem. est in quae. appositumque ex alio codice. quem illa ratio
est quae.
10. Ratio certe cogit. Non abhorreo ab emendatione Lamb. sed haud
omni. a. probant. plan. nostr. veteres.
11. Bona validitudo appellatur. Pal. pr. & quart. Bona validitudo app. quod eum &
repererint. suis. non duplicet.
12. Estimatio est aliqua dignum iudicamus. Manavit a pal. pr. ec. tert.
hactenus fere publicati. videmus. in ep. quae expressit & Ald. Nepon.
id. nostrum recentiores verò adimplerunt. videmus.
13. Quae in corpore litarum. In ex. Mall. l. b. p. Man. cum prior legere-
tur. nec. p. e. h. arm. quomodo & quatuor pal. nam. sec. ac tert. exhibens
nobis. h. p. arm. unum. nihil. certius. sit. ita. legendum. vel. on. ista. syllaba
est. p. e. h. arm. neque. enim. tantum. mihi. est. or. ut. p. e. h. arm. rem. ex. eam.
et. am. Scal. ar. oram. libri. l. scripserat. è. v. e. l. bro. in. p. e. h. arm. sed
idem. exponeret. statim. illud. sic. sub. i. e. c. a. r. a. t. o. n. e.
14. Qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi. Si standum esset arbitror
& Cloritate pal. pr. referenda sunt ista verba, qui illud dicit, ran-
quam à glossatore lecto. 1.

pluris estimari: alia, diuturnitate. itaque consentaneum est his, quae dicta sunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod ultimum, & crescere patent posse, iisdem placere, esse alium alio etiam sapienterem, itemque alium magis alio vel peccare, vel recte facere, quod nobis non licet dicere: qui crescere bonorum finem non putamus. ut enim qui *DE MARKS* sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si non longe abfunt à lummo, ut jam, jamque possint emergere, quam si etiam tum essent in profundo: nec catulus ille, qui jam appropinquat, ut videat, plus spernit, quam is qui modò est natus: & ita qui *PROCESSIT* aliquantum ad virtutis aditum, nihilominus in miseria est, quam ille, qui nihil processit. Hæc mirabilia videri intelligit. sed cum certè superiora firma, ac vera sint, his autem ea consentanea, & consequentia; ne de eorum quidem veritate est dubitandum. sed quamquam negent, nec virtutes, nec vicia crescere: attamen utrumque eorum fundi quodammodo, & quasi dilatare putant. *DIUITIAS* autem Diogenes cenet non eam modo vim habere, ut quasi duces sint ad voluptatem, & ad valetudinem bonam, sed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in virtute, neque in ceteris artibus, ad quas esse dux pecunia potest, conturere autem non potest. itaque si voluptas, aut si bona valetudo sit in bonis, divitias quoque in bonis esse ponendas: at, si sapientia bonum sit, non legi, ut etiam divitias bonum esse dicamus: nec ab ulla re, quæ non sit in bonis, id quod sit in bonis, contrariari potest, ob eamque causam, quia cogitationes, comprehensionesque rerum, è quibus efficiuntur artes, appositionem movent; cum divitiæ non sint in bonis, nulla ars divitiis contineri potest. quod si de artibus concedamus, virtutis tamen non sit eadem ratio, propterea quod hæc plurimam commendationis, & exercitationis, indigeat; quod idem in artibus non sit: & quod virtus subtilitatem, firmitatem, constantiam totius vite complectatur, nec eadem hæc in artibus esse videamus. Deinceps explicat differentiam rerum: quam si non ullam esse diceremus, confunderet omnis vita, ut ab Aristotele; nec ullum sapientie munus, aut opus inveniretur, cum inter res eas, quæ ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset, neque ullum delectum adhiberi oportere. itaque cum esset satis constitutum, id solum esse bonum, quod esset honestum, & id malum solum, quod turpe; & tum inter hæc, & illa, quæ nihil valerent ad beatè vivere vivendum, aliquid tamen, quo differrent, esse voluerunt, ut essent eorum alia estimabilia, alia contra, alia neutrum. quæ autem estimanda essent, eorum in aliis satis esse causæ, quamobrem quibusdam anteponebantur, ut in valetudine, ut in integritate sensuum, ut in doloris vacuitate; ut gloriæ, divitiarum, similibus rebus; & alia autem non esse ejusmodi itemque eorum, quæ nulæ estimatione digna essent, partim satis habere causæ, quamobrem rejicerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem; igno-

miniam, similia horum: partim non. Itemque hinc esse illud exortum, quod Zeno *σπουδαίως* contraque quod *ἀσπουδαίως* nominavit, cum uretetur in lingua copiosa factis tamen nominibus, ac novis; quod nobis in hæc *σπουδαίως* non conceditur, quamquam tu hæc copiosior etiam dicere soles. sed non alienum est, quo facilis vis verbi intelligatur, rationemque hujus verbi faciendi Zenonis exponere. Ut enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est *σπουδαίως*) sed eos, qui in aliquo honore sint, quorum ordo proximè accedit, ut secundus sit ad regium principatum: sic in vita non ea, & quæ primario loco sunt, sed ea, quæ secundum locum obtinent, *σπουδαίως*, id est, producta nominentur. quæ vel ita appellentur (id erit verbum è verbo) & vel *promota*, & *remota*, vel ut dudum diximus, *proposita*, vel *reposita*, & illa *reposita*. ac enim intellecta, in verborum tui faciles esse debemus, quoniam autem omne, quod est bonum primum locum tenere dicimus necesse est, nec bonum esse, nec malum hoc quod *propositum*, vel *repositum* nominamus. itaque id determinamus, quod sit *indifferens*, cum estimatione mediocri, quod enim illi *ἀδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit, ut *indifferens* dixerem, neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil re: inqueretur in mediis, quod aut secundum naturam esset, aut contra: nec, cum id relinquere nihil in his posset, quod satis estimabile esset: ne hoc hoc posito, non aliqua essent *proposita*. Rectè igitur hæc facta *distinctionis* est, atque etiam ab his, quæ facilius res perspicui possit, hoc simile ponitur. Ut enim, inquit, si hoc fingamus esse quasi finem, & ultimum, ita pars jacere talum, ut rectus assidat: qui ita talus erit jaculus, ut cadat rectus, *propositum* quiddam habebit ad finem: qui aliter, contra, neque tamen illis *propositio* tali, ad eam, quem dixi, finem pertinebit: sic ea, quæ sunt *proposita*, referuntur illa quidem ad finem: sed ad ejus vim, naturamque nihil pertinent. Sequitur illa divisio, ut bonorum alia sint ad illud ultimum pertinentia, (sic enim appello, quæ *τελευτά* dicuntur: 1. jam hoc ipsum institutum, ut placuit, pluribus verbis dicere, 12 quod una non poterimus: ut res intelligatur) alia autem efficientia, quæ *Γραχι, προημεο*, alia utrumque. de pertinentibus, nihil est bonum, præter *ἀσινες honestas*. de efficientibus, nihil præter *amicum*. Sed de pertinentem, 13 & efficientem sapientem volunt esse, nam quia sapientia est conveniens actio, 14 est illo pertinenti genere, quod dixi, quod autem honestas actiones afferit, & efficit, id efficientes dici potest. Hæc, quæ *proposita* dicimus, partim sunt per se ipsa *proposita*, partim quod aliquid efficiunt, partim utrumque per se, ut quidam *habitus oris*, & vultus, ut status, ut motus: in quibus sunt & *proposita* quædam, & *reposita*: alia ob eam rem 15 *proposita* dicuntur, quod ex se aliquid efficiant, ut *pecunia*: alia autem ob utramque rem, ut *integri sensus*, ut bona valetudo. de bona autem

1. Crescere patent posse, iisdem placere, etc.] Pal. pr. dicitur, quæ sunt, posse idem, &c. non ita absolute.
2. Ita qui processit, etc.] Male vulg. item alterum est in aliquot Pall. & editione Vici.
3. Processit ubi quantum ad virtutis aditum.] Non averfatur auribus habitum, quod exat in Pal. loc. est etiam in tert. à manu prima additum. Err. Steph. divinitus aditum pro adeptum. Propius streres suis, etc. aditum; ut porticæ id posset pro templo.
4. Quia cogitationes comprehensionesque.] Non est quod jactet Lamb. ita se restituisse libris reclamantibus nam sic omnino Pal. præstat tamen vulgarum illud cogitationes; in mss. nostris ceteris.
5. Inter hæc & illa quæ nihil valent.] Pal. præter illa quæ loc. & sext. hæc inter illa quæ nihil valent. tert. quart. quint. tum hæc illa quæ nihil valent.
6. Alia autem non esse estimabilia.] Dobites de sinceritate scripserunt, ob Pal. pr. in quo, alii autem ejusmodi.
7. Hujus verbi faciendi Zenone.] Pal. tert. faciendi voluit forsan exprimitere antiquæ faciendi.
8. Quæ primario loco sunt.] Locum mihi nec integrum, prodit pr. Pal. in quo primario loc. in quo primario. Sic verus, qui primario, viciniamque,

meretor examen subire Critice] inventus.
9. Vel promotæ, & remotæ, vel, ut dudum diximus, propositæ, vel repositæ, & illa reposita.] Noli recedere ab editione Vici. quod ita etiam exaret in Pall. nostris, etiam pr. nisi quod in ultima voce, repositæ. Man. & Lamb. demunt, addunt, sed non etiam præteritibus libris vetustis.
10. Neque hæc proposita aliquid efficiunt.] Expressi quod eras in Man. lib. & Pal. pr. vulg. ne hæc proposita.
11. Jam hoc ipsum institutum.] Equè bene Pall. pr. sec. quart. sext. nam hæc.
12. Quod una non poterimus.] Negativa non est in Aldo vetere, neque in ullo Pal. omnino tamen requiritur.
13. Et efficientem sapientem.] Pal. pr. tert. quart. sext. sapientem, forsan melius.
14. Est ille pertinenti genere.] Lamb. est sic illi per Aldus, Avus & Neoplatonem cum illi pertinentem gen. sed præter mss. nostrorum nam pr. m. adhæret vulg. à quo etiam non recessit Vici. ceteri quinque scribunt, est cum illo pertinentem.
15. Proposita dicuntur.] Olim cum dicitur; neque aliter Pall. sex. editione Vici.

autem fama (quam enim appellant *eddōsias*, aptius est hoc loco *bonam famam*, appetere, quam gloriam) Chrysiippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne dignum quidem eius causa, porrigendum esse dicebant, quibus ego vehementer assentior. qui autem post eos fuerunt, cum Carnedem sustinere non possent, hanc, quam dixi, bonam famam, ipsam propter se præpositam, & iumentam esse dixerunt, esseque *hominum ingenium*, & liberaliter educatis, velle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter usum; dicuntque, ut liberis consultum velimus, etiam si postumi futuri sint, propter ipsos: sic futuræ post mortem famæ tamen esse propter rem, etiam detracto usu, consulendum. Sed, quam quod *bonis sumis*, id *solum bonum esse dicamus*; consentaneum tamen est, fungi officio, cum id officium, nec in bonis ponamus, nec in malis. est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut ejus ratio reddi possit, & ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit. Est autem in OFFICIO *crux*, quod ita factum est, ut ejus facti probabilis ratio reddi possit. ex quo intelligitur, officium medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis, quoniamque in his rebus, quæ neque in virtutibus sunt, neque in vitis, est tamen quiddam, quod usui possit esse: tollendum id non est. Est autem ejus generis actio quoque quædam, & quidem talis, ut ratio possit agere aliquid, & facere, eorum. quod autem ratione actum sit, id officium appellamus. Est igitur officium ejus generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrariis. Atque perspicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. judicat igitur, cum agit, officium illud esse. quod quoniam nunquam fallitur in judicando, erit in mediis rebus officium: quod efficitur etiam hac conclusione rationis. Quoniam enim videmus esse quiddam quod recte factum appellemus, id autem est perfectum officium: erit autem etiam inchoatum: ut, si *juste depositum reddere*, in recte factis sit: in officio ponatur, depositum reddere: illo e: im addito, *juste*, facit recte factum: per se autem hoc ipsum reddere, in officio ponitur: quoniamque non dubium est, quin in his, quæ media dicimus, sit aliud sumendum, aliud rejiciendum: quidquid ita sit, aut dicitur, & communi officio continetur, ex quo intelligitur, quoniam *si ipsi omnes natura deliquit*, tam insipientem, quam sapientem, lumentur quæ secundum naturam sunt, rejeeturumque contraria. Ita est quoddam commune officium sapientis & insipientis, ex quo efficitur, versari in his, quæ media dicimus. Sed cum ab his omnia proficiantur officia, non sine causa dicitur, ad ea referri omnes nostras cogitationes: in his & excessum & vita, & in vita mansiōnem. in quo enim iura sunt, quæ secundum naturam sunt, hujus officium est *in vita manere*: in quo autem aut sunt plura contraria, aut fore videntur, hujus officium est, *et vita excedere*. e quo apparet, & sapientis esse aliquando officium, excedere è vita, cum beatus sit: & stulti manere in vita, cum sit miser. nam bonum illud, & malum, quod sæpe jam dictum est, postea consequitur. prima autem illa naturæ, sive secunda, sive contraria, sub judicium sapientis, & delectum cadunt: illæque illa subjecta quasi materia sapientis: itaque &

manendi in vita & migrandi ratio, omnibus his rebus, quæ supra dixi, metienda. 4. nam neque his, qui virtute retinentur in vita, neque his, qui sine virtute sunt, mors est oppetenda, ut, *SAURE OFFICIUM* est sapientis, de seiscere à vita, cum sit beatissimus, si id opportune facere possit: quod est convenienter naturæ vivere. sic enim censent, *opportunitatis esse bene vivere*. Itaque à sapientis præcipitur, se ipsam, si usus sit, & sapiens ut relinquar, Quasobrem cum vitiorum ista vis non sit, ut causam afferant moris voluntatis: perspicuum est, etiam stultorum, qui idem miseri sunt, officium esse, manere in vita, si sint in majoris parte eorum rerum, quæ secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excedens è vita, & manens, æque miser est: nec dicitur magis ei vitam fugiendam facit: non sine causa dicitur, his, qui pleribus naturalibus frui possent, esse in vita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi natura fieri, *ut libere à parentibus amantur*: à quo imitio perfectam communem humanis generi societatem persequimur. quod primum intelligi debet, figura, membrisque corporum: quæ ipsa declarant procreandi à natura habitam esse rationem. Næque vero hæc inter se congruere possint: *ut natura & procreari vellet, deligi procreatos non curaret*. Atque etiam in belvis vis naturæ inspicitur potest: quarum in factis, & educatione laborem cum cernimus, natura ipsius vocem videmus audire. 6. Quare ut perspicuum est, natura non à dolore abhorre: sic apparet, à natura ipsa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli. Ex hoc nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, *ut oporteat hominem ab homine ob se ipsam, quod homo sit, non alienum videre*. ut enim in membris alia sunt, tanquam sibi nata, ut oculi, ut aures: aliqua etiam ceterorum membrorum usum adjuvant, ut crura, ut manus: sic immanes quædam bestis sibi solum naturæ sunt: at illa, quæ in concha patula pinna dicitur, itaque, qui enar è concha, qui quod eam custodiat, *pinna vocatur*, in campo cum se recipit, includitur: ut videatur monuisse, ut caveret: itemque formica, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa quædam faciunt. multo magis hæc conjunctio est hominibus: itaque natura sumus aperi ad ceteros, concilia, civitates. Mundum autem cuncti regi numine deorum, cumque esse quasi communem urbem, & civitatem hominum, & deorum: & unumquemque nostrum, ejus mundi esse partem, & ex quo illud natura consequitur, ut *COMMUNE UTILITATEM NOSTRA ANTEPONA* mus. ut enim leges omnium salutem, singulorum salutem anteponunt: sic vir bonus, & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus, quam unius alicujus, aut suæ consulit. *Næc magis vituperandus est proditor patriæ, quam communis utilitatis, aut salutis desertor*, propter suam utilitatem, aut salutem. ex quo fit ut laudandus sit, is, qui mortem oppetat pro rep. quod doceat, *cariorum esse patriam nobis, quam nosmet ipsos*. quoniamque illa vox inhumana, & scelerata ducitur, eorum, qui negant se recusare, quo minus, *ipsi mortui, terrarum omnium desagratio consequatur*: quod vulgari quodam versu Græco pronuntiantur solet: certè verum est, etiam his, qui aliquando futuri sint, esse propter ipsos consulendum. Ex hac animi

MORTUUM:

1. Ergo ut etiam probabile sit, alii ratio reddi possit. Totum tamen non est in veteribus illi, summum negi. genti à tyrogapherum, obreptionem vocem ratio reddi possit. quod neque au madverci, aut Man. filius, aut Nipos Vici. manent auctori reddidit, ne quis forsitan id Lamb. nec prim terator videri vult qui tamen contra m. d. n. o. l. e. r. o. s. l. e. x. p. u. b. l. i. c. a. v. i. t. e. p. r. o. b. a. b. i. l. i. t. e. f. a. c. i. t.

2. Argui. Sic pal. pr. nihilo pejus certè quam vulg. arguit.
3. Communi officio continetur. Verultus culseram ed. Vici. anni officii, quod & in pal. quætor. nam secundum desig. teer. mutavit omni in sorte, imo officii.

4. Non arguitur qui vitæ reuenerunt in d. i. a. g. r. e. Lamb. h. h. z. q. s. a. o.

miri interpolavit: at legendum erat: nam neque virtute retinentur in vita, ita enim pal. pr. acie alludiq. tert. in quo neque se qui virtute retinentur.

5. Si autem sit sapientis reuenerunt. Gemma h. h. z. orationis manavit d. i. a. l. p. r. o. p. t. e. in h. o. d. e. r. o. u. m. d. e. m. l. e. t. u. m. n. o. b. i. s. s. i. n. f. e. r. r. i. s. s. a. p. i. e. n. t. i. s.

6. Quare ut perspicuum est. C. i. v. o. e. u. l. a. m. n. o. n. e. s. t. i. n. p. a. l. l. a. u. t. e. d. d. a. n. t. i. q. u. o. r. u. m. i. m. o. n. e. q. u. i. d. e. m. i. n. V. i. c. i. 2.

7. Cum se recipit. Est à pierisque Pall. melius, quam ut antea vulgè recepit.

8. Ex quo illud natura consequitur. Ita Pal. pr. quare quæ repræsentat. v. i. t. e. e. d. i. o. V. i. c. i. a. l. d. e. n. s. i. q. u. i. t. a. r.

